

بررسی و شناخت باورهای عامیانه و رسومات ایل کلهر

(تاریخ دریافت ۱۴۰۰/۱۱/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۱/۰۵/۱۲)

ناهید فرامرزی

نویسنده و مولف کتب مختلف در زمینه‌های ایل شناسی، آموزشی و علوم تربیتی

پژوهشگر برتر و دارنده تندیس پرافتخار پژوهشگر برتر قانون یار

چکیده

سرزمین ایل «کلهر» یا «باوندپور» در استان کرمانشاه واقع شده است و مردمان ایل ایل به زبان کردی سخن می‌گویند. این ایل که به عنوان یکی از بزرگترین ایل‌های منطقه غرب از آن یاد می‌شود رسم و رسوم و آیین‌های اعتقادی خاصی دارد. بسیاری از آداب و رسوم و باورهای مردم ریشه در تاریخ و تمدن و فرهنگ ایران باستان دارد، زیرا با اسلام آوردن ایرانیان نه تنها برخی از عادات و باورهای مردم که منع شرعی نداشت از میان نرفت، که با تغییر جزئی شکل قدیمی آنها همچنان باقی ماند. از این رو لزوم مطالعه عقاید عامیانه را در جامعه سنتی (روستایی، عشایری) به منزله‌ی یکی از عناصر فرهنگ نباید از نظر دور داشت چون از سوئی نشانی است از قدمت فرهنگ جامعه و از سوی دیگر گواهی بر وابستگی عمیق مردم به باورهایشان در این قسمت باورهای عامیانه که در میان مردم ایل کلهر وجود دارد و هنوز هم عده‌ای از مردم بدان پایبند هستند. با این تفاسیر باید گفت در این مقاله قصد داریم به بررسی و شناخت باورهای عامیانه و رسومات ایل کلهر بپردازیم.

واژگان کلیدی: ایل کلهر، رسم و رسوم ایل کلهر، کرد غیور، فرهنگ و آداب و رسوم

بخش اول: بررسی و شناخت ایل کلهر و اقدامات سیاسی و نظامی که در طول تاریخ در این ایل رخ داده است

ایل کلهر یکی از شعب اصلی ایل‌های کرد ایران و از کهن‌ترین طوایف غرب ایران است. ناطق کلهر نشین «ایوان غرب، اسلام آباد، گیلان غرب، بخش‌هایی از سرپل ذهاب، سومار، نفت شهر، ماهیدشت، برخی نواحی کرماشان، قصرشیرین» بخشی از مناطق کلهر زبان است که از بیجار در شمال تا مهران و چرداول در جنوب و در شرق از کرماشان ماهیدشت تا خانقین در غرب را شامل می‌شود. زبان ایل کلهر گردی با گویش کلهری است که خود به لهجه‌هایی تقسیم می‌شود. ایل کلهر دارای شعب مختلفی است که در ذیل به معرفی شعب این ایل غیور و مردمان خونگرم آن می‌پردازیم:

۱- خالدی، شیرگه، پیرگر، علی رضاوند، رجب، روتوند، قوچه، باسکله، علم علی دارکه، بورک رضی، صالح، عبدالمحمد، رزان گو، کولسوند ییلاق خالدی، گواور قشلاق، ویزنان عدد نفوس ۲۰۰۰ خانوار.

۲- شیانی، میرعزیزی، قبادی، ملحطاوی، باقرآبادی، سرابی، هول هول، کتکی، میان حقائی، چگینی، قوخی، قلعه رئیس، ییلاق شیان قشلاق، فرامان نفوس ۱۰۰۰ خانوار.

۳- سیاسیه، بیراق، بیگ زاده‌ها، کلاه درازها، حربه خور آبی، حربه خور دیمی، کاسه کرانی، رجب علی، قنبرعلی، ییلاق بره سیمین، قشلاق چله میان دار پشته گیلان، عدد نفوس ۱۰۰۰ خانوار.

۴- کاظم خانی، داراب تنگی، گلینی، چوپانکاره، برف آبادیها، قلندر لکی، چولک، ییلاق گواور، برزو آباد، قشلاق بان سیران، دیره پشته گیلان، عدد نفوس ۱۰۰۰ خانوار.

۵- منشی سیاه منصوری سوه خور، ییلاق کفرآور، قشلاق گواور، عدد نفوس ۵۰۰ خانوار.

۶- خمان، شهرک ورزمزبان کرگه، ییلاق سراب سرنشور، قشلاق پشته گیلان، عدد نفوس ۵۰۰ خانوار.

۷- کله پا، گوچان، اسمعیل خانی، آقا مظفر، ییلاق توه، سرخک قشلاق مراتع حدود مندلیج) خاک بین النهرین) عدد نفوس ۵۰۰ خانوار.

- ۸- قوچمی مشتمل، حمیل، کچکنبه، چقا جنگه جانی، شهباز خانی، ییلاق ملازمان، قشلاق مراتع حدود مندلیج عدد نفوس ۵۰۰ خانوار.
- ۹- کرگاه، محمد علیخانی، شهباز خانی، ییلاق ملازمان، قشلاق مراتع حدود مندلیج عدد نفوس ۵۰۰ خانوار.
- ۱۰- هارون آبادی، ییلاق شاه آباد، قشلاق شاه آباد عدد نفوس ۶۰۰ خانوار.
- ۱۱- منصوری، ییلاق سرتنگ، قشلاق سرتنگ عدد نفوس ۱۰۰۰ خانوار.
- ۱۲- کله جوبی، ییلاق و قشلاق، کله جوب عدد نفوس ۲۰۰ خانوار.
- ۱۳- علوندی، ییلاق کاشنبه، قشلاق کرکهرک عدد نفوس ۱۰۰ خانوار.
- ۱۴- شوان، مشمل بر کمره، غلام وندی، کرد، ییلاق قشلاق مندرک، عدد نفوس ۲۰۰ خانوار.
- ۱۵- ماهیدشتی ییلاق قشلاق چهار زیر عدد نفوس ۱۵۰ خانوار.
- ۱۶- بdaq بیگی، ییلاق آن کنجاب، قشلاق، امام حسن عدد نفوس ۱۰۰ خانوار.
- ۱۷- زینل خانی ییلاق زبیری، قشلاق پشته گیلان، عدد نفوس ۵۰۰ خانوار.
- ۱۸- شاهینی، ییلاق و قشلاق در شاهینی، عدد نفوس ۵۰ خانوار.
- ۱۹- موش کش ییلاق و قشلاق موش کش عدد نفوس ۵۰ خانوار.
- ۲۰- کمره، ییلاق و قشلاق کمره عدد نفوس ۵۰ خانوار (جغرافیای غرب ایران دکتر بهمن کریمی تهران ۱۳۱۶، صفحه ۱۵۴-۱۵).

بند اول: نگاهی به اقدامات سیاسی و نظامی

ایل کلهر در طول تاریخ خود مورد اقدامات سیاسی - نظامی قرار گرفته:

- ۱- تجزیه ایل کلهر و تبعید طوایف مختلف آن که از زمان ترکمنان و صفویه شروع شده و تا زمان قاجار ادامه داشته و طوایف زیادی از این ایل به نواحی خارج از کردستان از جمله، همدان، قزوین، قم، سیستان، کرمان، شمال خراسان تایباد نواحی شمالی افغانستان، خوزستان، فارس، لرستان، گیلان، مازندران، گرگان و... تبعید شده‌اند.
- ۲- اقدامات نظامی: که بارها و بارها توسط ارتش صفویه و عثمانی مورد هجوم قرار گرفته و حکومت‌های خودمختار و مستقل مانند (حکومت ذوالفقارخان کلهر در بغداد در زمان صفویه)

سرنگون شده و از بین رفته است.

۳- تبعید و کشتن بزرگان ایل مانند کشته شدن ذوالفقار خان... یا تبعید چندساله و زندانی شدن بزرگان مانند زندانی شدن خان منصور ایوانی یا عباس خان که باعث فروپاشی قدرت ایل در زمان های خاصی شده است.

بخش دوم: پیشینه ایل کلهر

راولینسون درباره قدمت و موقعیت ایل کلهر می دارد: (کلهرها اگر قدیمی ترین ایل کردستان نباشند، به عنوان یکی از طوایف قدیمی منطقه شناخته شده اند).

کتب قدیمی و سفرنامه های جهانگردان و روایت های سنتی رایج در میان ایل کلهر این مدعا را به اثبات می رساند که، ایل کلهر در غرب ایران از جایگاه کهن و اصیلی برخوردار بوده است این قوم زمانی بر سرزمین بابل و روزگاری نیز بر بغداد مقرر خلافت عباسیان و با نام سرزمین کلهرستان حاکمیت داشته اند. برخی مردمان کلهرها می گویند که از شیراز آمده اند و این امر ناشی از حضور چندین ساله آنان در آن سرزمین می باشد که در زمان زندیه همزمان با حکومت علی خان ایوانی بر ایل کلهر برای تصرف شیراز همراه کریم خان زند (وکیل الرعایا) به شیراز رفته و تا انقراض زندیه همراه آنان بوده و در جنگ ها حضوری پر رنگ داشته اند؛ پس از شکست زندیه توسط آغامحمدخان قاجار برای جلوگیری از شورش دوباره و تضعیف سازمان ایلی در دسته های کوچک و جدا جدا به نقاط مختلف کشور ایران از جمله، قم، قزوین، کرمان، گیلان، ری، شمیرانات و شهریار و... کوچانده می شوند اما عده ای از آنان دستور حاکم قاجار را بر نتافته و به سرزمین اصلی خود باز می گردند و از همین روست که آنها اظهار می دارند که از شیراز آمده اند. ایل کلهر در طول تاریخ نقش مهمی در تحولات کردستان، ایران و عثمانی داشته است.

بخش سوم: ریشه نام ایل کلهر

گودرزی در کتاب ایل کلهر در دوره مشروطیت چنین آورده است: در علت نامگذاری این ایل اصل با نام کلهر، باید در ساخت، ریشه و معنی آن دقیق شد لفظ کلهر با فتح کاف و ضم هاء از دو بخش «کل» و «هور» یا «هَر» تشکیل شده است. این کلمه که با تلفظ های متعدد در منابع

آمده است از قبیل کلهور، کلهر و کلر. در زبان محلی تلفظ سوم بیشتر رایج است. از همه آنها یک معنی به ذهن متبادر می شود. کل به معنای آهوی کوهی نر می باشد و از خصوصیات آهوی کوهستان، همانا شجاعت و جنگندگی و جست و خیز فراوان آن است. قسمت دوم کلمه، هور یا هُر می باشد که در واژه نامه ها به معنای خورشید و آفتاب آمده است. از ویژگی های خورشید درخشندگی و سرعت و جذابیت می باشد. حال اگر به دنبال وجه شبه این دو کلمه کل و هور با مردمان ایل کلهر بگردیم باید نظری داشته باشیم به زیستگاه و قلمرو آنها یعنی دامنه ها و ارتفاعات پر فراز و نشیب زاگرس. مردمان این ایل در طول تاریخ با ناملایمات طبیعی دست و پنجه نرم کرده با شجاعت و جنگندگی همانند آهو و کل، کوه ها و صخره ها را در نور دیده ورام خواسته های خویش کرده اند و مهاجمانی که از صفحات غربی ایران قصد سوئی نسبت به کشورمان را داشته اند عقب رانده و آنها را به خاک مذلت نشانده اند. از طرفی اینها را به خاطر چهره های بشاش و جذاب و همچنین سرعت برق آسایی که در پیمودن کوه ها و گردنه های سخت گذر داشته اند، به خورشید که مظهر جذابیت است تشبیه کرده اند. قسمت دوم نام کلهر یعنی هر (هور) نیز احتمالاً از نام قوم هوری ها گرفته شده است.

برخی از منابع قوم کلهر را یهودی معرفی می نمایند. با توجه به اینکه کتاب های قدیمی و سفرنامه های جهانگردان و روایت های سنتی رایج در میان ایل کلهر این ادعا را به اثبات می رساند که، ایل کلهر در غرب ایران از جایگاه کهن و اصیلی برخوردار بوده است این قوم زمانی بر بابل و روزگاری نیز بر بغداد مقرر خلافت عباسیان و با نام سرزمین کلهرستان حاکمیت داشته اند.

کلهرها از زمان باستان تا کنون نامشان موجود بوده است ولی تا به حال کسی تاریخی جامع و منسجم و علمی درباره این قوم ننگاشته است. این قوم از روزگار شاه اسماعیل اول بنیان گذار دولت صفوی تاکنون با حکومت های مرکزی ایران و برخی از دولت های دیگر ارتباط داشته است و همواره سخت ترین حوادث را تجربه نموده اند.

ایل کلهر در فتح مصر، شام، فلسطین و دفع تجاوز افغانهای هراتی و جلوگیری از تجاوزات پی در پی دولت عثمانی و اعراب به مرزهای غربی ایران و تأمین نیروهای مسلح نقش بسزایی

داشته‌است. با شروع جنگهای ایران و عثمانی از زمان صفویان تا روزگار قاجاری عملکرد این ایل با سران آن در تاریخ جنگها و فتوحات ثبت و ضبط گردیده‌است.

عمادالدین دولتشاهی با آموختن الفبای اوستایی و ترجمه تازه‌ای از یشتها نکات جالبی از زوایای تاریک منطقه غریب ایران را روشن می‌کند. وی با ترجمه متن‌هایی از اوستا منطقه کردنشین غرب ایران از قصر شیرین تا ایلام بویژه ایوان غرب و اسلام‌آباد که مرکز ایل کلهر هستند محل زنگی اقوام اسطوره‌ای ایران معرفی می‌کند. او با ریشه‌یابی واژه‌های اوستایی و تطبیق آنها با نام جای‌ها در این منطقه به این نتیجه می‌رسد که جای ایران اسطوره‌ای که در شاهنامه مطرح است غرب ایران امروزی است. دولتشاهی در کتاب جغرافیای غرب ایران یا کوههای ناشناخته اوستا، نام جای‌هایی مانند زواره کوه، هفت آشیان، زویری، مرگ (Merg)، مانیش، گاور، تجر، سرونو و غیره را که هم اکنون نیز به همان نام‌ها نامیده می‌شوند به اقوام اسطوره‌ای ایران (پیشدادیان و کیانیان) منتسب می‌کند. چون تمامی این جای‌ها در حوزه حضور گویش کلهری قرار دارند، بی ربط نیست اگر بگوییم ایل کلهر که از زمانهای دور در همین منطقه می‌زیسته‌است. ایل کلهر به زیرمجموعه‌هایی تقسیم می‌شود.

کلهرها از کهن‌ترین طوایف ایرانی هستند که در غرب ایران سکونت داشته‌اند که با انتساب نژاد خود به پهلوانان شاهنامه این پیوند را پاسدار بوده و اصولاً ادامه این نسبت تداوم می‌یابد.

ایل کلهر همانطوری که امروزه هست، در گذشته نیز زادگاه بسیاری از دانشمندان و هنرمندان غرب ایران بوده‌است. در گذشته‌های دور فرهاد کوهکن مشهور به «فرای» را از خود دانسته‌اند. چنانکه صاحب شرفنامه می‌نویسد: نهنگ دریای محنت و پلنگ کوهسار مشقت، فرهاد که در زمان خسرو پرویز ظهور کرده از طایفه کلهر است این سخن روایت سینه به سینه آگاهان ایل را که جوانان کلهر بر قله‌های زاگرس آتش افروز جشنهای باستانی و حامل تندیس‌های هنری و مذهبی بر صخره‌های سخت گذر بوده‌اند را قوت می‌بخشد.

بخش چهارم: گویش و زبان مردمان ایل کلهر

زبان کردی دارای گویش‌های متعددی می‌باشد و در طی زمان به علت اینکه ضمانت معتبری از کتب ادبی، تاریخی نداشته دچار تغییرات زیادی گردیده است. همچنین با توجه به محصور

بودن مساکن ایلات و طویف کرد در میان کوهستان‌های زاگرس و محدود بودن روابط بین آنها باعث گردیده است که هر ایل و طایفه لهجه مخصوصی به خود را داشته و واژه‌ها و اصطلاحات مخصوصی در بین آنها متداول گردد بطوری که در نواحی دیگر نمی‌توان مفهومی برای آن قائل گردید. این تفاوت لهجه‌ای از گذشته‌های بسیار دور تا کنون در میان قوم کرد مشهود می‌باشد شادروان حشمت‌الله طبیبی در مقاله زبان کردی در کتاب تحفه ناصری، چهار شاخه اصلی برای زبان کردی قائل است که در شاخه سوم آن کردی کرمانشانی اشاره‌ای به گویش کلهر نموده است وی معتقد است: بیشتر ایلات و عشایر کرمانشان دارای گویش خاصی می‌باشند که با گویش‌های شمال اختلاف دارد و این همان است سابقاً تنها گویش ایل کلهر و زنگنه بوده است و امروزه عشایر گوران، سنجابی، کلهر، وسایر طوایف و تیره‌های بین کنگاور تا قصر شیرین و از روانسر تا ایلام با این گویش تکلم می‌کنند و در حقیقت این گویش را باید گویش کردان شیعی و اهل حق دانست. شعب فرعی این گویش عبارت است از:

الف- کردی گورانی مردم اهل حق

ب- سنجابی

ج- کلهر

د- صحنه، هرسین^۱

البته لازم به یادآوری است که در کرمانشاه از لحاظ زبان شناسی تنها گویش کلهر داریم گویشهایی به نام سنجابی، گورانی، صحنه و هرسین وجود ندارد اینها لهجه هستند که حشمت-اله طبیبی به آن اشاره نموده است.^۲

در رابطه با دین مردم کلهر باید اذعان داشت نویسندگان و محققین تاریخ کرد و همچنین سیاحان و جهانگردان در سفرهای خود درباره‌ی ایل کلهر مطالبی نوشته‌اند در ضمن تحقیق و مطالعات خود به معتقدات دینی مردم ایل کلهر اشاراتی دارند. شرف‌خان بلدیسی در شرف‌نامه می‌گویند: کردان عقیده دارند که پیش از تشرف به آیین اسلام زرتشتی بودند و در بسیاری از

۱ طبیبی- حشمت‌الله، مبانی جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی ایلات و عشایر انتشارات دانشگاه تهران شهریور ۷۴

۲ دستور زبان کردی کرمانشاهی (کلهری) کریم کریم پور ناشرمؤلف سالهای ۱۳۷۳ و ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰

نقاط هنوز آثار و بقایای آتشکده‌های باستانی را نشان می‌دهند.^۱ معمرین ایل کلهر می‌گویند که در مراسم باستانی نوروز و سده مهرگان جوانان ایل کلهر در دستگاه سلاطین ساسانی بر فراز صخره‌های صعب‌العبور زاگرس مامور بر افروختن آتش بودن و هنوز بقایای آتشکده‌های مربوط به دوران ساسانی در شهرستان ایوان غرب (توابع استان ایلام) وجود دارد می‌تواند دلیلی بر پذیرش آیین زرتشت در میان مردمان ایل کلهر در آن زمان باشد. در سال ۵۸۵ ق. م نبو کد نصر (بخت النصر) پادشاه بابل به فلسطین هجوم آورد و اورشلیم را تصرف کرد و هزاران یهودی فلسطین را به بابل تبعید کرد، آنان حدود ۸۵ سال در اسارت به سر بردند جمعی نیز به ایران مهاجر کردند و پیرامون شهر ها پراکنده شدند.^۲ راونسون در سفرنامه‌ی خود ضمن تشریح شهر حلوان (محل تبعید اسرائیلیان) در مورد دین مردم کلهر می‌گوید: معمولاً شهر ذهاب را بطور اشتباه با شهر حلوان یکی از هشت شهر باستانی جهان که محل آن سرپل ذهاب قرار داشته یکی دانسته شهر حلوان در ۱۲ کیلومتری ذهاب بر شاهراه بغداد کرمانشاه واقع بوده همان شهر کالح آشور یا حلب محل تبعید اسرائیلیان است. من معتقدم که حلوان همان شهر آشوری کالح است. اما در مورد این مطلب که این شهر تبعیدگاه یهودیان ساماریه بوده دلیل استواری موجود است. در نوشته‌های استرابون می‌خوانیم که نواحی واقع در امتداد دامنه‌های زاگرس گاهی جزء قلمرو ما دو زمانی جزئی از آشور محسوب می‌شد بنابراین با توجه به این مطلب می‌توانیم تسلط شا ما نصر، پادشاه آشور بر شهرهای ماد را توضیح دهیم بعضی از اعراب مسیحی در نوشته‌های خود شهر حلب تبعیدگاه یهودیان را به حلوان ترجمه کرده‌اند.^۳

بخش پنجم: نگاهی به آیین و باورها و اعتقادات مردمان ایل کلهر

برخی از باورهای عامیانه ایل کلهر به قرار زیر می‌باشد:

– زدن جاروب به انسان باعث کوتاهی عمر و آن را نامبارک می‌دانند.

۱ شرف خان بلدیسی – امیر، شرفنامه (تاریخ مفصل کردستان) با مقدمه محمد عباسی مؤسس مطبوعاتی علمی صفحه

۲ سیستانی- ایرج افشار، کرمانشاهان و تمدن دیرینه آن انتشارات زرین چاپ اول پاییز ۷۱ ج ۲ صفحه ۱۳۳۳

۳ راونسون، هنری، سفرنامه (گذرا از ذهاب به خوزستان) ترجمه سکندر امان الهی بهاروند انتشارات آگاه، صفحه ۲۱

- اگر از مراسم فاتحه خوانی مرحومی بازگردند در آن هنگام به منزل کسی نمی روند و در اصطلاح خود (پاوه پرس) می گویند آنرا شوم می دانند.
- نصب مهره های آبی رنگ به قنداقه بچه برای حفاظت از چشم زخم
- ریختن آب جوش بر روی زمین در شب بدون بسم الله باعث از بین رفتن بچه جن ها می شود و انسان بعدها مورد خشم آنها قرار می گیرد.
- بچه ها را نمی گذارند به آئینه نگاه کند زیرا معتقدند دیوانه می شود.
- بهم زدن قیچی را مبارک نمی دانند زیرا باعث درگیری می شود.
- سروته گذاشتن لیوان یا استکان بر روی زمین یاسینی را شوم می دانند زیرا معتقدند که باعث گرانی می شود.
- در گاه شماری استان کرمانشاه و در ایل کلهر (سال بجای ۳۶۵ روز ۳۶۰ روز می دانند و پنج روز بقیه را زاید دانسته و آن را پنجه می نامند که همان پنج روز مسروقه است، پنجه از روز ۱۴ فروردین شروع و در غروب روز ۱۸ فروردین خاتمه می یابد در این مدت به هیچ کاری دست نمی زنند و تقریباً کلیه امور اعم از عروسی، دید و بازدید، پذیرش مهمان و غیره معوق می ماند آنها معتقدند اگر در این پنج روز محصولات دامی آنان خراب شود تا پنج سال دیگر این فرآورده ها اغلب غیر قابل استفاده خواهد شد).^۱ البته این گاه شمار از زمان حکومت ماد بر جای مانده است که سال ۳۶۰ روز می باشد برخلاف ماه های فارسی ۳۱ روزه ۳۰ روز و ۲۹ روز می باشد که تمام ماه های گاهشمار کردی کرمانشاهی سی روز می باشد پنج روز دزدیده تنها برای زن حامله به حساب می آید برای بقیه روزها قابل استفاده نیست و از محصولات دامی تنها از دوغ آن استفاده می شود.^۲
- عطسه در بین ایل کلهر اگر یکی باشد در حال انجام کاری آنرا ادامه نمی دهند، زیرا مصلحت این است که باید صبر کرد ولی اگر دو عطسه پشت سر هم باشد در انجام آن کار شتاب به خرج می دهند.

۱ شیبانی: ایرج افشار، ایل ها چادر نشینان و طوایف عشایری ایران، انتشارات نسل دانش چاپ دوم زمستان ۶۸ ج ۱

۲ کریم پور کریم، کتاب تقویم ایلیاتی، انتشارات چشمه و دانش

- زنان موهای خود را هنگام اصلاح در لای دیوار یا در زمین دفن می‌کنند زیرا معتقدند که نباید مو در زیر دست و پا باشد و گرنه مرتکب گناه خواهند شد و در قیامت علیه آنها شکایت می‌کنند و آن را شوم می‌دانند و در مورد چیدن ناخن هم چنین باوری دارند.
- هنگام غروب بچه‌ها را بیرون نمی‌برند زیرا معتقدند امکان دارد بچه دیوانه بشود.
- زدن گربه در روزهای دوشنبه، چهارشنبه را شوم می‌دانند زیرا معتقدند امکان دارد بعدها مورد غضب قرار گیرند.
- جغد را پیک مرگ و بدبختی است اگر بر بلندی مشرف بر دهکده یا خانه‌ای بخواند یکی از اهالی آن سامان خواهد مرد.
- دود کردن اسپند برای جلوگیری از چشم زخم و آسیب و گشایش در کار.^۱
- شنیدن زوزه‌ی سگ در حیاط منزل یک شخص شوم می‌دانند زیرا معتقدند که باعث مرگ یکی از اعضاء خانواده یا بستگان می‌شود.
- اگر هنگامی که کسی که نشسته زانویش را در بغل بگیرد مبتلا به غم و اندوه می‌شود.
- اگر کسی گوش راستش صدا بزند به اصطلاح محلی زرنکه کند از او به خوبی یاد می‌کنند ولی اگر گوش چپش صدا بزند از او به بدی یاد می‌کنند.
- در شب جاروب نمی‌کنند زیرا معتقدند که باعث تنگدستی می‌شود.
- اگر هنگام صرف چای در پای بساط سماور استکان‌های چای ردیف شود نشانه‌ی این است که مهمان می‌رسد.^۲
- خارج کردن شیر یا ماست یا آرد یا هر چیز سفید رنگ در شب و دادن به همسایه یا دیگران باعث از دست دادن رزق و روزی می‌دانند.^۳
- آب بر سگ و گربه پاشیدن را سبب در آوردن زگیل در دست‌ها می‌شود.

۱ طبیعی، حشمت الله، مبانی جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی ایلات انتشارات دانشگاه تهران چاپ دوم شهریور ۷۴ ص ۳۰۰

۲ شیبانی، ایرج افشار کرمانشاهان و تمدن دیرینه آن انتشارات زرین چاپ اول تابستان ۷۱ ج ۲ صفحه ۱۳۶۴

۳ همان منبع ج ۲ صفحه ۱۳۶۵

- بچه کمتر از ۴۰ روزه را از روی رودخانه عبور نمی دهند زیرا باعث آسیب رسیدن به آن به وسیله اجنه می شود.
- اگر کسی در خواب ببیند که دندانش افتاده یا کشیده است عقیده بر این است که یکی از بستگانش را از دست خواهد داد.
- خواب دیدن عروسی و ساز و دهل را باعث عزا می دانند.
- مردن در خواب را زندگی دوباره می پندارند.
- خوابیدن مرغ به پهلوی را نشانه آمدن میهمان می دانند.
- اگر بچه جاروب کند آنرا دلیل آمدن میهمان می شمارند.
- خارش دست راست را نشانه روزی می دانند.
- خارش صورت را نشانه ی بروز عزا می پندارند.
- زیر و رو افتادن کفش را بدیمنی می شمارند.
- سوار شدن یک لنگه کفش یا گیوه را نشانه مسافرت می دانند و پشیمانی لنگه کفش به هر طرف بود مسافرت در آن سمت پیش خواهد آمد.
- در خواب دیدن مرغ - مار - ماهی را نشانه رسیدن به جا و مقام و ثروت می شمارند.
- شکستن آینه را بدیمن و شکستن هر نوع شیشه را رفع بلا می دانند

بخش ششم: آشنایی با رسم سوگواری در ایل کلهر

با توجه به اعتقادات و باورهای ذکر شده در بین مردمان این سامان همواره بزرگان معمرین هم اکنون به آنها پایبند هستند ولی در اثر پیشرفت علم و تحولات اجتماعی فرهنگی در چند دهه - ی اخیر از جانب فرهنگ های بیگانه باعث، نفوذ در فرهنگ عشایری گردیده و همچنین اثرات عوامل فوق که بسیاری از آنها چه از لحاظ عقیدتی (بر اساس مذهب شیعه) و چه از لحاظ عقلی و علمی پایگاهی خاص در بین جوانان و رو شنفکران این سامان ندارد. در گذشته هنگام فوت یکی از افراد ایل، اهالی از دور و نزدیک گرداگرد خانواده متوفی جمع می شدند و در مراسم تشیع و تدفین آن شرکت می کردند. فرد متوفی پس از غسل در کنار رود خانه یا چشمه سار کفن شده و وسیله ای را که قبلاً به نام ترمه (سه عدد چوپ که بوسیله رسن های به هم بافته شده

به هم وصل می‌کردند) جنازه را تا گورستان حمل می‌کردند اگر فاقد فرزند ذکور بود توسط برادران متوفی این عمل انجام می‌شد و اگر فرد متوفی زن بود توسط فرزندان ذکور او و اگر صاحب پسر نبود توسط برادران او در غیر اینصورت توسط بستگان نزدیک جنازه را تا گورستان حمل می‌کردند، پس از خواندن نماز میت و قرائت فاتحه جنازه را در قبر دفن می‌کرده و اهالی شرکت کنند در مراسم تشییع و تدفین در محل سکونت متوفی جمع شده و در گذشته رسم بود شام شب اول (نخورم) توسط همسایگان تهیه می‌شد و اهالی که در مراسم شرکت کردند غذا را به معزا می‌خوراندند، در همان روز چوب بلندی که با پارچه مشکی، سروان یا لچک درست کرده در درب منزل متوفی به نشانه عزای نصب می‌کردند. در گذشته عده‌ای که برای شرکت در مراسم سوگواری و اظهار همدردی با خانواده متوفی شرکت کرده بودند مقداری قند یا چای یا برنج را که به رسم تعاون و همیاری را در میان مردمان این سامان می‌رساند، به خانواده داغدار هدیه می‌کردند. اگر فرد متوفی از بزرگان ایل یا طایفه بود بازماندگان عزای ظرفی پر از گاه و گل تهیه کرده بر سر و روی و شانه‌های خود می‌مالیدند و مردان صورت خود را زخم کرده و زنان هم با صدای شیون و وای‌وای صورت خود را خون-آلود کرده و در میان زنان شخصی به نام مورهار با صدای غمگین اشعاری را در وصف متوفی زمزمه می‌کرد که باعث افزایش غم و اندوه در میان حاضرین در مجلس عزای می‌شد و بیشتر جمعیت تا پایان شب هفت در مراسم شرکت می‌کردند و از طرف دیگر خانواده متوفی به حاضرین در مجلس شام یا نهار می‌خوراندند. زنان تا پایان چهلم عزای آرایش زنانه همچون حمام رفتن و شانه موهای سر خودداری می‌کردند و مردان هم تا پایان هفتم از هر گونه اصلاح سر و صورت و حمام رفتن خودداری می‌کردند. در هنگام عزاداری بعضی از بستگان نزدیک متوفی (خواهر یا دیگر بستگان نزدیک) موهای خود را از گونه قطع و گیسو خود را بریده و به دور گردن یا میچ می‌انداختند پس از پایان مراسم چهلم بستگان متوفی بقیچه‌ای از پارچه و پیراهن‌های دوخته شده معمولاً با رنگ سرمه‌ای به منزل اقوام یا همسایگان می‌روند و از آنها می‌خواهند جامه مشکی را از تن درآورند و بجای آن لباس‌های رنگی بپوشند با توجه به تغییر و تحولاتی که در چند دهه‌ی اخیر در فرهنگ عمومی جوامع خصوصاً جوامع ایلیاتی و

عشایری بوجود آمده است خصوصاً ورود و نفوذ فرهنگ‌های بیگانه باعث گردیده است که بعضی از اعمال رسم سوگواری همچون بستن دوار به دور گردن یا میج یا بریدن گیسوان در میان زنان در بستر فراموشی مدفون شود این عمل خصوصاً در میان تحصیل کردگان و روشن فکران این سامان محلی از اعراب ندارد.

بخش هفتم: رسم چمری در این ایل

در گذشته در ایل کلهر هر کسی از بزرگان ایل یا طایفه در جنگ کشته یا مرحوم می شد در محلی که قبلاً برای انجام این مراسم که از قبل تدارک دیده شده بود به نام چمرگاه در محدوده ای به وسعت دو الی سه هزار متر تمام بزرگان ایل و طوایف و تیره‌های دور و نزدیک دور هم جمع شده و در اطراف چمرگاه چند سیاه چادر را بر پا نموده با ذبح گوسفند و گاو از شرکت کنندگان گاهی نزدیک به هزار نفر می رسید پذیرایی می کردند. صاحبان عزا به مدت هفت روز در حالی که جامه مشکی بر تن داشته و سر و روی خود را کاه و گل مالیده دست روی دست به نشانه‌ی عزا رو به میدان حاضرین در مراسم ایستاده و چند نفر روروی کنان (آقامیرو) به سرودن اشعاری در وصف دلاوری‌های متوفی یا سایر دلاوران از دست رفته ایل با آهنگ‌های منظمی حال و هوای خاصی به مجلس می دادند. در کنار آقامیرو گویان افرادی با ساز و دهل و شیپور به صورت دایره وار با حرکت منظم با حرکت دادن شانه‌های خود حرکت می کردند، در وسط محوطه چمرگاه جایی است به نام کتلگاه که تجهیزات نظامی و وسایل شکار و دیگر وسایلی که از متوفی به جای مانده در آنجا قرار داده، بزرگان ایل و طایفه که در میدان چمرگاه حضور دارند مبالغی پول به رو رو چی گوها می دادند و پس از پایان مراسم شب هفت رسم چمری هم خاتمه داده می شد و از جانب خانواده متوفی هم مبالغی به عنوان دست مزد به رو رو چی ها داده می شود و آنها و عزاداران مجلس را ترک می کردند. با توجه به تغییر و تحولات اخیر و نفوذ فرهنگ‌های بیگانه به جوامع ایلیاتی رسم فوق در حال حاضر وجود ندارد می رود آخرین بقایای آن در بستر فراموشی مدفون گردد.

بخش هشتم: رسم خون بس در ایل کلهر

از جمله مسائلی که در گذشته باعث پیوند بین دو خانواده یا دو طایفه یا دو ایل می‌گردید رسم خون بس بود که دختر یا دخترانی را از خانواده‌ی قاتل به عقد بستگان درجه اول مقتول در می‌آوردند تا رفع خصومت و دشمنی گردد. در زمانی رسم خون بس اجرا می‌شود قاتل را در حالی که کف بر تن دارد قرآنی را همراه چاقویی در داخل سینی گذاشته در حالی که بزرگان و مصلحان ایل همراه او هستند. به طرف خانواده مقتول می‌روند معنایش این است که چاقو نشانه‌ی وسیله‌ی ای برای انتقام و قرآن هم نشانه‌ای برای گذشت می‌باشد به خانه قاتل می‌روند و در همان‌جا رسم خون بس انجام می‌گیرد برای رفع غائله دختر یا دخترانی را به نکاح بستگان مقتول در آورند به دادن دیه رسم خون بس انجام می‌گیرد.

بخش نهم: رسم پشم چینی (برینه کردن)

قیچی کردن مو و پشم بز و گوسفند در اصطلاح محلی برینه می‌گویند گرچه این کار بعد اقتصادی دارد ولی در واقع نوعی تعاون و همیاری را در میان مردمان ایل کلهر می‌رساند. هر ساله در اوایل فصل بهار از اردیبهشت تا اول تابستان، صاحب گله با جار تعدادی افراد با تجربه که معمولاً خود و پسران آن است همسایگان و اقوام را برای رسم برینه دعوت می‌کنند هر کدام از افراد به وسیله چیرگ (نوعی قیچی بزرگ) خود را به طرف خانه که قرار است رسم برینه در آن انجام گیرد می‌روند در محل پچیه (آغل گوسفندان) شروع به پشم چینی می‌کنند و صاحب گله گوسفندان و بره‌ها را یکی به یکی به نزد شخص برینه‌کننده به منظور پشم چینی می‌آورند این کار معمولاً اگر صاحب گله تعداد زیادی گوسفند و بز داشته باشد تا یک هفته در غیر اینصورت چند روز طول می‌کشد. اعضای خانواده‌ای که پشم چینی می‌کنند پس از پایان برینه لباس‌های نو بر تن می‌کنند و از میهمانان (برینه‌کنان) پذیرایی می‌کنند و پشم‌ها و موها را جمع‌آوری می‌کنند. معمولاً پذیرایی آنها از افرادی که پشم چینی می‌کنند آش گوشت (گردک) می‌باشد پس از جمع‌آوری پشم‌ها آن را در داخل گونی بزرگ (رشگ- دبلو) قرار داده جهت فروش در بازار آماده می‌کنند و به هر کدام از اشخاص برینه‌کننده به رسم یاد بود چند گلوله بزرگ پشم هدیه می‌دهند با ادای صلوات و خداحافظی

میدان پشم‌چینی را ترک و به خانه‌های خود باز می‌گردند.

بخش دهم: رسم جار

جار ندایی است توسط چند نفر که معمولاً افراد مسن و معتمد هستند برای پیدا کردن اشیاء گم شده بود این رسم با استمداد از حضرت ابوالفضل‌العباس بوده در اوایل غروب با صدای بلند ادا می‌شد و متن آن این است جار جار ابوالفضل هر کسی فلان شیء یا هر وسیله دیگر یا گوسفند، بز را پیدا کرده به صاحبش برگرداند این رسم نشانه‌ای از پاک بودن مردم روستا و عشایر این سامان است و در واقع نشانه‌ای از رعایت موازین اسلامی در مقابل مال حلال و حرام بوده اگر هم کسی شیئی یا وسیله‌ی گم شده را پیدا کند آن را به صاحبش برمی‌گرداند.

بخش یازدهم: رسم شلی، ملی

در گذشته این رسم در میان مردمان ایل کلهر در شب اول بهار (اول وهار کردی) که هر ساله اول بهمن ماه شروع توسط عده‌ای از جوانان و نوجوانان روستاها و سیاه چادرها انجام می‌گرفت به درب سیاه چادرها یا منازل می‌رفتند با صدای موزون این ندا را سر می‌دادند: امشو اول وهاره، شلی ملی، دهس که‌ی‌وانو وه خيرو پيلي، متن فارسی (امشب اول بهار است شلی ملی دست پیرزن‌خانه با خیر همراه باشد چند بار تکرار می‌کردند). پس صاحبان سیاه چادرها و منازل به سرعت مقداری غذا، خرما، چای یا پول به شلی‌ملی‌کنان هدیه می‌داد چنانچه صاحب هر خانه یا سیاه چادری به هر دلیلی به شل ملی‌کنان هدیه‌ای ندهد آنقدر درب منزل را می‌کوبد و شلی ملی را تکرار می‌کند که صاحب خانه یا سیاه چادر مجبور می‌شود به او هدیه‌ای بدهد این رسم ریشه در فرهنگ سنتی مردم این سامان دارد و معمولاً تا نیمه‌های شب ادامه دارد

بخش دوازدهم: آداب و رسوم ازدواج در ایل کلهر^۱

در ایل «کلهر» سن عروسی برای دختران از ده تا بیست و برای پسران از پانزده تا بیست و پنج سالگی است. در این ایل رسم است که دختران هر طایفه را برای پسران همان طایفه برمی

۱ عروسی در ایل کلهر، غلامرضا معصومی، هنر و مردم، ص ۶۶ - ۵۸.

گزینند. زیرا معتقدند که «دختر خوب را از قبیله خود نباید بیرون برد» و چون بیشتر عروس و دامادها با هم خویشی دارند، از این روی خواستگاری دخترها چندان رسمی نیست. چنانچه خانواده پسر و دختر با هم خویشاوند نباشند شیوه خواستگاری چنین است:

پسر، دختر دلخواه خود را انتخاب می‌کند. آنگاه مادرش را از این امر آگاه می‌سازد. (در «سومار» پسر، نخست خواهرش را آگاه می‌سازد و خواهر پس از شناختن دختر این دلبستگی را با مادر و پدر خود در میان می‌نهد و پدرش با چند تن از نزدیکان و ریش سفیدان دهکده خود در این باره گفتگو می‌کند و با آنها برای خواستگاری به خانه دختر می‌رود.) مادر پسر هم برای دیدن دختر به بهانه‌ای به خانه او می‌رود. اگر او را شایسته همسری پسرش دید و پسندید بی آنکه سخنی گوید به خانه خود برمی‌گردد و از خوبی و زیبایی دختر برای شوهرش تعریف می‌کند. شوهرش نیز تصمیم می‌گیرد که آن دختر را برای پسرش خواستگاری کند. در یک روز خوش یمن (روزهای فرد به عقیده آنها برای خواستگاری خوش یمن است) پدر پسر، همراه چند ریش سفید به خانه پدر دختر می‌رود تا از دختر دلخواه پسرش خواستگاری کند. اگر پدر دختر با این پیوند راضی نباشد به خواستگاران روی خوش نشان نمی‌دهد و به بهانه‌هایی مانند: «دخترم هنوز کوچک است، یا خودش می‌داند یا فلان فامیلم او را می‌خواهد و»

خواستگاران را از سر خود باز می‌کند و اگر با این ازدواج موافق باشد در همان جا به گفتگو می‌پردازند و مقدار «شیربها» و «مهریه» را تعیین می‌کنند در «سومار» هنگام خواستگاری فقط روز نامزدی را معلوم کرده و از «شیربها» و «مهریه» سخنی به میان نمی‌آورند و در روز نامزدی مقدار آنها معلوم می‌شود.

شیربها عبارت از مبلغی پول، چند رأس گاو، اسب و یا گوسفند است که داماد یا پدرش به خانواده عروس می‌پردازد. پس از گفتگوی فراوان در باره عروسی، روز نامزدی را نیز معلوم کرده و پدر پسر با پدر دختر دست می‌دهند و دست همدیگر را بوسیده و خداحافظی می‌کنند. بامداد روز نامزدی (در «سومار» تنها پنج شنبه‌ها) نخست پدر پسر برنج، روغن، نان، گوسفند و ... به خانه دختر می‌فرستد تا در آنجا نهار بپزند. سپس پدر و مادر پسر همراه چند

از تن بستگان خود برای شیرینی خورانی و انجام مراسم نامزدی به خانه دختر می روند. مردها در یک اتاق و زنها در اتاقی دیگر که عروس نیز در آنجاست می نشینند. مادر پسر یک انگشت طلا، اندکی شیرینی و نقل نیز همراه خود دارد. در سومار بستگان داماد در همین روز همراه خود رخت عروس را که از پیش خریداری کرده اند به خانه عروس می آورند و نزدیکان داماد نیز به خواهران و برادران عروس هدیه‌هایی می دهند که آن را «خلات» می گویند که همان خلعت است. پس از خوردن ناهار، مادر پسر انگشتی نامزدی را به انگشت دختر (عروس) رد می کند. در این هنگام زنان هلله و شادی می کنند، کف می زنند، مبارک باد می گویند و نقل بر سر عروس می پاشند. کودکان نقلها را از روی زمین برمی چینند و می خورند. گاهی هم زنان برای شگون و بخت گشایی چند دانه نقل با خود به خانه هایشان می برند و مراسم نامزدی پایان می پذیرد. آنگاه پدر و مادر داماد روز خرید رخت عروسی و روز انجام عقد را تعیین می کنند و همراه مهمانان از خانه عروس خانم به خانه خود برمی گردند.

چند روز پس از نامزدی داماد برای «رو باز کردن» به خانه عروس می رود. عروس لیوانی شربت یا کاسه ای آب برای او می آورد. داماد پس از نوشیدن آن یک سکه طلا یا مبلغی پول به عنوان «رو باز کردن» درون لیوان یا کاسه می اندازد و پس از ساعتی از عروس خداحافظی می کند و به خانه خود برمی گردند. پس از آنکه خانواده داماد از خانه عروس برگشتند دور هم جمع شده و در باره رخت عروسی و اشیاء مورد نیازی که باید خریداری شود سخن می گویند و از آنها صورت برداری می کنند و در یکی از روزهای فرد (یکشنبه، سه شنبه، پنج شنبه) به شهر می روند تا آنها را بخرند. در خریدن رخت عروس پدر یا برادر بزرگ عروس هم شرکت می کند. در سومار بامداد روز پنج شنبه یا جمعه برادر بزرگ یا پدر داماد همراه داماد به خانه عروس می روند و عروس و پدر عروس یا برادر بزرگ عروس را فرا خوانده تا به همراه هم برای انجام مراسم عقد به شهر بروند. در برخی از دهکده‌های دیگر ایل کلهر برای عقد، عروس و داماد به شهر نمی روند بلکه پدران یا برادران بزرگ آنها به وکالت از سوی عروس و داماد عقد را برگزار می کنند. لباس عروس را بیشتر از پارچه‌های رنگارنگ برمی گزینند و لباس داماد را هم در همان زمان خانواده عروس می خرد. پس از انجام مراسم عقد،

طرفین قرار روز عروسی را با هم گذاشته و به خانه خود برمی گردند. میان عقد و عروسی گاهی از یک هفته تا یک ماه با موافقت هم فاصله می اندازند تا وسایل عروسی را فراهم کنند. در این مدت عروس و داماد هرگز نمی توانند یکدیگر را ببینند. روز عروسی معمولاً یکشنبه یا پنج شنبه و گاهی هم سه شنبه ها می باشد.

حنابندان یک روز پیش از عروسی است. در این روز که معمولاً شنبه یا دوشنبه و یا چهارشنبه است، زنی نسبتاً سالخورده از نزدیکان داماد (عمه، خاله یا ...) به نام «پاخسو» به خانه عروس می رود. اگر عروس و داماد در یک ده باشند که «پاخسو» قدم زنان به خانه عروس می رود و اگر دهکده آنها دور از هم باشد «پاخسو» سوار بر اسب نر سفید یا سرخ رنگی می شود و به خانه عروس می رود. این اسب نباید مادیان، یابو و یا قاطر باشد. پاخسو هنگام رفتن به خانه عروس رخت عروس و اشیایی را که خانواده داماد برای عروسی خریده است با خود می برد. فردای آن روز چند تن از نزدیکان عروس که حتماً باید زن باشند گرد هم آمده و ساززن و دهل زن را هم دعوت می کنند که به خانه عروس بیایند. حاضرین با آوای ساز و دهل شادی می کنند. پاخسو به دست و پا و سر عروس حنا می بندد. ساعتی پس از حنابندان آب گرم می کنند و پاخسو تن و سر عروس را با آب می شوید. (اگر گرمابه نباشد.) اگر دهکده عروس بزرگ باشد و گرمابه داشته باشد پاخسو به همراه ده تا بیست زن از بستگان عروس، او را به گرمابه می برند. هنگام بردن عروس به گرمابه، روی سر و صورت عروس را با پارچه توری سفیدرنگی می پوشانند و یک زن آینه به دست می گیرد و پیشاپیش عروس راه می رود و آینه را جلو صورت او نگه می دارد که عروس همیشه چشمش به آینه بیفتد. عقیده دارند که با این کار عروس سفیدبخت و خوشبخت خواهد شد. زن دیگری هم اسفند و کندر دود می کند.

نوازندگان ساز و دهل، عروس و همراهانش را تا در گرمابه می رسانند. پس از اینکه آنها وارد گرمابه شدند نوازندگان بیرون از گرمابه می ایستند و منتظر آمدن عروس و همراهان می مانند. ساعتی می گذرد و آنها از گرمابه بیرون می آیند و لباس می پوشند. در حالی که همان پارچه توری سفید را روی سر و صورت عروس پوشانیده اند و او را مانند حلقه گل در بر گرفته اند، از در ورودی گرمابه خارج می شوند، دوباره نوازندگان با نواختن ساز و دهل آنها را تا خانه

عروس همراهی می نمایند. از طرف دیگر زمانی که عروس در گرمابه است خانواده عروس اسباب جهاز عروس را به خانه داماد می فرستد.

چند روز پیش از عروسی در خانه عروس نوعی نان شیرینی به نام «بژی» (از آرد و روغن و شکر) می پزند و در کیسه ای ریخته و روز عروسی همراه عروس توسط پاخسو به خانه داماد می فرستند. در همان کیسه کشمش و نخودچی هم کنار «بژی» می ریزند و این سه خوارکی را روی هم «ناو - پلکانه» می گویند.

بژی را پاخسوی عروس برای شگون و گفتن شادباش به خانواده داماد میان اعضای خانواده داماد پخش می کند و گاهی هم مقداری از آن را تا روز «پاگشا» نگه می دارد و میان زنان دو خانواده قسمت می کند. پس از اینکه عروس از گرمابه در آمد پاخسو رخت او را که داماد خریده است به تنش می پوشاند و او را آرایش می کند و نقاب صورتی یا قرمزرنگی به سر و روی عروس می اندازد. یکی از زنان پیر خانواده عروس از زیر رخت عروس تکه ای نان (کلوچه) با دستمال به کمر عروس می بندد و عروس در حالی که اشک فراق از خانه پدر و دوری از خانواده در چشمانش حلقه زده با اشاره و تکان دادن سر از یکایک آنان خداحافظی می کند و اکنون عروس آماده است که به خانه داماد برود. همان روزی که «پاخسو» را به خانه عروس می فرستند پدر داماد مردم ده و دهکده های نزدیک و بستگان را به خوردن ناهار روز عروسی فرا می خواند. داماد هم با ساق دوشهایش به گرمابه رفته و یا اینکه در آب رودخانه خودش را می شوید و رخت نو خود را می پوشد. بامداد روز عروسی آوای ساز و دهل در خانه داماد طنین انداز است. مهمانان مرد داماد سوار بر اسبهای خود شده و به خانه عروس می روند. در میان راه سوارکاران تیراندازی و اسب دوانی می کنند. پس از رسیدن به خانه عروس و نوشیدن چای و صرف شیرینی آماده آوردن عروس می شوند.

عروس که قبلاً رخت پوشیده و خود را برای رفتن به خانه شوهر آراسته است حرکت می کند. زنی آینه به دست می گیرد و پیشاپیش روی عروس راه می افتد. پدر یا عمو یا برادر بزرگ عروس دست او را می گیرد و از خانه بیرونش می برد و جلوی در خانه بر اسب سوارش می کند. زنی از خانواده عروس پیش می آید و دهانه اسب عروس را می گیرد و درخواست انعام

می کند. برادر عروس یا کس دیگری از خانواده عروس به او انعامی می دهد. آنگاه مردی از نزدیکان تهی دست عروس جلو دهانه اسب عروس را می گیرد و عروس و همراهانش به سوی دهکده داماد به راه می افتند. اسبی که عروس سوار می شود همان اسبی است که پاختسو یک شب قبل از عروسی سوار شده و به خانه عروس آمده است. این اسب زین و برگ شده و با پارچه های رنگارنگ روی زینش را پوشانیده اند. همراه عروس و در دو سوی او دو زن سوار دیگر هست که همان پاختسوهایند. یکی پاختسویی که از سوی داماد پیش از عروسی به خانه عروس آمده است و دیگری پاختسویی که عروس از خانه خود همراه می برد و از نزدیکان عروس است. پاختسوی عروس «ناوپلکانه» را هم با خودش می برد.

هنگام آوردن عروس همه اهالی ده، زن و مرد و کوچک و بزرگ برای دیدن عروس در کوچه ها، پشت بامها و بر سر راه می ایستند و گلاب، کشمش و نقل بر سر عروس می پاشند. سوارکاران همراه عروس با شیرین کاری و مسابقات گوناگون پیشاپیش عروس اسب می تازند و با هم شرط بندی می کنند. گاهی عقب تر از عروس می مانند و زمانی چند صد متر جلوتر از اسب او تاخت و تاز می کنند. هنگامی که عروس به حدود دویست متری خانه داماد می رسد داماد از خانه بیرون می آید و چندین سکه نقره و نقل بر سر راه عروس می پاشند. جلودار اسب عروس، داماد را دیده و با آوای بلند می گوید: «داماد پیش بیا، اگر نیایی نمی گذارم اسب عروس حرکت کند». داماد پیش می آید و به فراخور حالش انعامی به جلودار اسب عروس می دهد و بی درنگ به خانه اش برمی گردد و در انتظار رسیدن عروس به در خانه می ماند.

عروس که به در خانه داماد می رسد، داماد با مادر و خواهرانش پیش می آیند و شیرینی، پول نقره و نقل بر سر عروس می ریزند. سپس داماد نام خدا را بر زبان آورده و عروس را از روی اسب به پایین می آورد و به درون خانه می برد. میهمانان همه دست می زنند و شادی می کنند. در حجله خواهر و مادر و فامیل های نزدیک داماد از عروس استقبال کرده و داماد فوراً از حجله بیرون رفته و پیش میهمانان برمی گردد. عروس در حجله نمی نشیند تا از پدر یا برادر بزرگ داماد هدیه ای بگیرد. این هدیه گاو یا گوسفند است. پس از گرفتن هدیه یکی از پسران نزدیک داماد (برادر کوچک یا برادرزاده و یا خواهرزاده داماد) شالی از جنس ابریشم به کمر

عروس بسته و با صدای بلند می گوید: «هفت پسر یک دختر آرزو می کنم!» آنگاه عروس می نشیند و همه افراد نزدیک داماد به او خوش آمد می گویند.

هنگام ناهار داماد هم با مهمانان دیگر ناهار می خورد. پس از خوردن ناهار، یکی از مهمانان برخاسته و سینی بزرگی به دست می گیرد و در میان مهمانان دور می زند. هر کس به فراخور خود پولی در آن سینی می اندازد و او هم با آهنگ بلند می گوید: «فلان کس، فلان قدر پول داد. خدا برکت بدهد، خدا خیر بدهد...» پول گردآوری شده را می شمارد و به داماد می دهد. داماد پس از خوردن ناهار به حجله می رود و کسانی که در حجله نزد عروس بودند از حجله بیرون می آیند. داماد نخست روسری توری قرمزرنگ عروس را از جلو رویش کنار می زند و از سرش برمی دارد. دستمال نانی را که به کمر عروس بسته شده باز می کند و لقمه ای نان خود می خورد و لقمه دیگری به عروس می خوراند. آنگاه پاختوی عروس در حالی که آفتابه لگنی پر از آب در دست دارد نزدیک می آید و به عروس و داماد شادباش می گوید و آنها را وادار می کند که پای یکدیگر را بشویند. سه یا چهار روز پس از عروسی (اگر دهکده عروس و داماد دور از هم باشد، یک هفته پس از عروسی) پدر عروس گوسفند، روغن، برنج، نان، قند، چای و ... به خانه داماد می فرستد، در خانه داماد به خرج پدر عروس جشن بزرگی بر پا می شود. ناهار یا شام آماده می شود و همه بستگان (فقط زنان) عروس و داماد را به آن جشن فرا می خوانند. زنان با خواندن شعرهای محلی به خوشحالی می پردازند و برای عروس و داماد خوشبختی آرزو می کنند. در این جشن مردان نمی توانند شرکت داشته باشند. پس از ناهار هر کس به خانه خود می رود. مادر عروس و زنانی که همراهش آمده اند برای پا گشودن «پاگشا» هنگام رفتن به خانه های خود، عروس را نیز همراهشان می برند. عروس سه یا چهار روز و گاهی یک هفته در خانه پدرش می ماند. سپس داماد به خانه پدرزنش رفته و عروس را به خانه خود می آورد. با این رسم، عروسی پایان می پذیرد.

نتیجه گیری

در نتیجه گیری پایانی این مقاله درخصوص آیین و اعتقادات دیرینه عید نوروز لازم به ذکر است کردهای ایل کلهر، ماه منتهی به عید را طبق تقویم ویژه خود عید ماه می گویند و در این

ماه زمینه استقبال از نوروز باستانی را فراهم می کنند و به همین دلیل از نیمه دوم این ماه تمام وسایل منزل را بیرون می ریزند، فرشها و وسایل کثیف را می شویند و از منازل خود غبارروبی می کنند در این میان خانه تکانی را معمولا زنان با همیاری فرزندان و همسایگان خود انجام می دهند. بنابر عقاید مردم ایل کلهر شب قبل از عید، عرفات محسوب می شود و مردم در این شب به خاطر درگذشتگان خود انواع میوه ها، شیرینی ها و غذاها تهیه کرده و برای شادی روح اموات خیرات می کنند و فاتحه می خوانند و سپس از این نذورات می خورند، آنان این شب را عید اموات می دانند و با بر پا داشتن عرفات موجب خشنودی و شادی روح اموات می شوند. مردم ایل کلهر علاوه بر مراسم چهارشنبه سوری که در آن آتش روشن می کنند و از روی آن می پرند، در شب عید هم هنگام غروب آتشی در حیاط خانه روشن می کنند و برای هر فردی از اعضای خانواده هیزمی با ذکر اسم او در آتش می اندازند و دور آن می نشینند و عقیده دارند این کار موجب طول عمر و روشنی زندگی می شود. از دیگر رسوم ایل کلهر این است که جوانان و مردان چند روز مانده به شب عید توپ های نمدی درست می کنند و آن را درون نفت قرار می دهند تا کاملا با نفت آغشته شود، با فرا رسیدن شب و تاریک شدن هوا توپ ها را در فضای باز آتش می زنند و مرتب آنها را به هوا پرتاب می کنند این کار موجب هیجان مردم شده و در واقع یک نوع از نور افشانی امروزی در آسمان روستا و محل زندگی شان است که زیبایی خاصی را در شب عید می آفریند، همه این موارد نشان از احترام و تقدس آتش در فرهنگ دیرین کردها و مردم ایران دارد. مبنای آغاز نوروز در آیین مردم ایل کلهر شب است به همین منظور بهترین غذاها را برای این شب تهیه می کنند در گذشته بهترین غذای آنها پلوی خالی بود ولی هم اکنون پلو با گوشت توسط زنان ایل کلهر پخت می شود و هر خانواده با هر وضعیت اقتصادی خود را ملزم به تهیه این غذا برای اعضای خانواده در شب عید می دانند و به اصطلاح در این شب همه افراد از نظر نوع غذا با هم برابرند. پوشیدن لباس نو یکی دیگر از سنت های ویژه و زیبای عید نوروز در میان ایرانیان و فارسی زبانان جهان است بنابراین تهیه لباس نو و پوشیدن آن در نوروز از دیرباز در میان اقوام ایرانی رایج و مرسوم بوده است. مردم ایل کلهر هم با هر نوع بضاعت مالی سعی می کنند لباس های کهنه را بیرون

انداخته و زندگی نو و پاکیزه را با لباس‌های الوان و نو آغاز کنند بنابراین از یک ماه قبل از فرا رسیدن عید به فکر تهیه لباس برای خود و فرزندانشان هستند، در این کار بچه‌ها و زنان نسبت به مردان خانواده در اولویت هستند، پوشیدن لباس نو جنبه عمومی و همگانی دارد چون پوشیدن لباس‌های نو و رنگارنگ همراه تغییر چهره طبیعت به معنی زدودن پلیدی‌ها و آغاز زندگی شاد و رنگین محسوب می‌شود. دید و بازدید (عید مبارکی) یکی از سنت‌های رایج دیگر در میان مردم ایل کلهر است، مردم از صبح اولین روز عید دسته دسته به دیدار همدیگر می‌روند، در اینجا رسم بر این است که ابتدا به عید مبارکی بزرگان و روسای طوایف و خانواده‌ها رفته و بعد به دیدار سایر اعضای خانواده‌های خود بروند. در دیدارهای اولین روز عید بیشتر مردان خانواده به عید مبارکی می‌روند و با همدیگر روبوسی می‌کنند دقایقی در منزل میزبان می‌مانند و پس از تناول شیرینی راهی خانه‌ای دیگر می‌شوند. زنان هم بطور جداگانه و به صورت گروهی همراه زنان همسایه به عید مبارکی می‌روند، کسانی که در این روز بدلیل مشغله نتوانند به عید مبارکی بروند این کار را در شب همان روز انجام می‌دهند. یکی از سنت‌های اجتماعی دیرین ایل کلهر، مراسم سیزده بدر در روز سیزدهم نوروز است مردم بنا بر باورهای عامیانه این روز را نحس می‌دانند و برای دور کردن نحسی از خود دسته جمعی منازل و خانه‌های خود را ترک و به دامن دشت و صحرا می‌روند. این طرز تفکر از زمان‌های باستان در میان ایرانیان وجود داشته و حتی در بعضی از ادیان دیگر مثل مسیحیت هم رواج دارد و آنان هم هیچگاه سیزده نفر روی یک سفره نمی‌نشینند، مردم کلهر هم به نحس بودن سیزده اذعان دارند و حتی در محاسبات بجای سیزده کلمه زیاده بکار می‌برند، بنابراین آنها در روز سیزدهم نوروز همگام با دیگران خانه را ترک و به دامن سبزه زارهای زیبای طبیعت می‌روند و این روز را با شادی و رقص و همراه با خویشاوندان سپری می‌کنند. از مکان‌هایی که مردم شهر و روستا در این روز به آنجا می‌روند مناطق سرسبز و جنگلی منطقه است دختران در این روز به نیت باز شدن بخت شان سبزه گره می‌زنند و بسیاری از آنان به جمع آوری گیاهان خوراکی می‌پردازند.

منابع و مأخذ

- ۱- تاریخ مختصر احزاب سیاسی احمد کسروی ج ۲
- ۲- گلستانه اوابوالحسن مجمل التواریخ چاپخانه شرکت طبع کتاب چاپ اول ۱۳۵۰
- ۳- نیکسن واسیلی، کرد و کردستان، ترجمه محمد قاضی انتشارات نیلوفر چاپ دوم زمستان ۶۶
- ۴- کلیات جغرافیای طبیعی و تاریخی ایران دکتر عزیز اله بیات انتشارات امیر کبیر چاپ اول ۱۳۶۷
- ۵- جغرافیای مفصل ایران (۲) سیاسی تألیف مسعود کیهان معلم دارا المعلن عالی مطبعه مجلس تهران ۱۳۱۱
- ۶- سازمان اداری حکومت صفوی با تحقیقات و حوادثی تعلیقات اسنادمینور سکی بر تذکره ملوک ترجمه مسعود رجب نیا، انتشارات امیر کبیر چاپ دوم ۱۳۶۸
- ۷- اوژن، اوین، ایران امروز، ترجمه علی اصغر سعیدی، تهران، چاپ نقش جهان، ۶۲
- ۸- بلوشر، وپیوت، سفرنامه، ترجمه کیکاوس جهاننداری، انتشارات خوارزمی، چاپ دوم، فرودین ۶۹
- ۹- کتاب روزنامه چهار فصل سفر اولین هیأت سیاسی اعزامی ایران به کشورهای اروپایی در زمان قاراجیه بقلم مرحوم میرزا فتاح خان گرمرودی
- ۱۰- راولینسون، سرهنری، سفرنامه (گذر از ذهاب به خوزستان) ترجمه سکندر امان اللهی بهاروند، انتشارات آگاه تهران، ۶۲
- ۱۱- علی اصغر شمیم ایران در روان سلطنت قاجارانشارات سود - سال ۷۴
- ۱۲- رهبرین، نظام ایلات در دوره صفویه ترجمه کیکاوس جهاننداری، انتشارات خوارزمی، تهران چاپ اول ۷۱
- ۱۳- کمیسون ملی یونسکو در ایران ایرانشهر ج ۱
- ۱۴- دور کیم، امیل، درباره تقسیم کار اجتماعی، ترجمه باقر باقر پرهام، کتاب بسرای بابل، چاپ اول ۶۹
- ۱۵- تاریخ ژاندارمری ایران سرهنگ پرویز افسر

۱۶- سیستانی، ایرج افشار - کرمانشاهان و تمدن دیرینه ان - انتشارات زرین تهران چاپ ۱۳۷۱

ج ۲

۱۷- سنندجی، میرزا شکرالله - تحفه ناصری در تاریخ و جغرافیای کردستان انتشارات امیر کبیر

چاپ اول ۱۳۶۶

۱۸- نگاهی به تحولات ایران در جنگ اول جهانی بر اساس منابع دیپلماتیک فرانسه نویسنده

الیور باست مترجم خیس نبی احمد چاپ اول بهار ۱۳۷۷ انتشارات شیراز

۱۹- سلطانی، محمد علی، ایلات و عشایر کرمانشاهان، ناشر مؤلف، چاپ موفق، تهران ۱۳۷۳،

ج ۲

۲۰- شرف الدین خان یلدیسی، امیر - شرفنامه (تاریخ مفصل کردستان)

۲۱- طیبی، حشمت الله، مبانی جامعه شناسی مردم شناسی ایلات و عشایر، انتشارات دانشگاه

تهران، چاپ دوم، شهریور ۷۴

۲۲- ایران و جنگ جهانی اول اسناد وزارت داخله به کوشش کاوه بیات انتشارات سازمان اسناد

ملی ایران

۲۳- فرما نفرما، عبدالحسین میرزا (اسناد برگزیده دور قارجار)، انتشارات بابک، بابک، تهران

مرداد ۲۵۳۵

۲۴- کرزن. جرج لرد ایران قضیه و ایران ترجمه غلامعلی وحید مازندرانی ج ۱

۲۵- توسلی غلامعباس نظریه های جامعه شناسی سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی

دانشگاه ها سمت چاپ سوم پائیز ۱۳۷۱

۲۶- کریم پور، کریم، تقویم ایلیاتی کرمانشاه یا گاهشماری درایل کلهر، نشر سرچشمه

هنرودانش

۲۷- کریم پور، کریم، چیستان در ادبیات کردی کلهری چاپ مولف

۲۸- کریم پور، کریم، دستور زبان کردی کرمانشاهی، چاپ اول، دوم، سوم چاپ مولف

۲۹- بشیری، احمد، کتاب آبی، گزارش های محرمانه وزارت خارجه انگلیس، نشر نو، ۶۲

۳۰- گلشن مراد، تاریخ زندیه، ابوالحسن غفاری کاشانی به اهتمام غلامرضا طباطبایی چاپ

اول، ۱۳۶۹

۳۱- گروته هوگو، سفرنامه گروته ترجمه مجید جلیوند، نشر مرکزی، چاپ اول

۳۲- حیات یحیی (تاریخ معاصر) یحیی دولت آبادی انتشارات جاوید، چاپ اول، ۱۳۶۲

۳۳- معصومی، غلامرضا، عروسی در ایل کلهر، هنر و مردم، ص ۶۶-۵۸.